

dr Marcin Garbat

Uniwersytet Zielonogórski

Pauperyzacja i powstanie polityki społecznej na przykładzie Anglii w epoce elżbietańskiej

WPROWADZENIE

Zmiana sposobów udzielania pomocy wiąże się ze zmianą koncepcji ustrojowej i formy państwa. Działania prawotwórcze i rozbudowa aparatu administracyjnego powodują kształtowanie nowych zadań publicznych obciążających państwo. Przyjmuje się, że pierwszym źródłem prawa w dziedzinie pomocy społecznej był akt wydany przez angielską królową w 1601 roku, zwany prawem ubogich.

Po wielkich odkryciach geograficznych zakończyła się epoka średniowiecznej izolacji Wysp Brytyjskich od Europy i rozpoczął się okres ich ekspansji ekonomicznej. W końcu XV wieku Anglia była ekonomicznie słaba i zacofana, wykrwawiona trzydziestoletnią wojną domową między dwoma rodami arystokratycznymi. Przełom stanowiło panowanie Tudorów (1485–1603), a szczególnie rządy Henryka VIII (1509–1547) i Elżbiety I (1558–1603) – twórców angielskiej monarchii absolutnej. Władcy ci prowadzili politykę likwidacji własności zakonnej, popierali rodzinną produkcję sukienniczą, przyjmowali imigrantów rzemieślników prześladowanych religijnie we Francji, sprzyjali polityce ogradzania, wydawali ustawy przeciw „ubogim”, ale jednocześnie organizowali dla nich pomoc.

W Anglii proces laicyzacji opieki nad ubogimi miał przebieg znacznie bardziej dramatyczny niż na kontynencie. W XVI wieku Henryk VIII z dynastii Tudorów w reakcji na brak zgody na unieważnienie przez papieża małżeństwa z Katarzyną Aragońską, królową Anglii, zerwał z Kościołem rzymskim i ogłosił się głową Kościoła w Anglii. Za czasów panowania Henryka VIII i jego następcy, Edwarda VI, doszło do konfiskaty majątku należącego do klasztorów oraz fundacji kościelnych i przekazania go na rzecz państwa. Nastąpiło wydatne ograniczenie władzy Kościoła i jego funkcji charytatywnej. Ponadto ruch Reformacji w Anglii przyczynił się także do regresu ofiarności na cele religijne. Zarazem wzrastało znaczenie ofiarności na cele świeckie wśród rosnącej na początku XV wieku politycznej i społecznej elity ziemiańskiej, a także arystokratycznej oraz interwencji państwa, zwłaszcza w dziedzinie pomocy ubogim.

Marilin Taylor, Jeremy Kendall podają za Shermanem Chestermanem, że arystokracja i ziemiaństwo wspierało wówczas finansowo działalność szpitali, przytułków, domów poprawczych, szkół zawodowych, a także szkół średnich

i uniwersytetów. Często formą pomocy było też udzielanie pożyczek młodym przedsiębiorcom rozpoczynającym działalność, jak również wspieranie lokalnych potrzeb [Taylor, Kendal, 1997, s. 29].

BUDOWA SYSTEMU OPIEKI SPOŁECZNEJ

Przed reformacją nie było regulacji dotyczących osób ubogich i niepełnosprawnych. Taki obowiązek dotyczył wszystkich chrześcijan, aby „spełnić siedem uczynków miłosierdzia”. Były to czyny mające na celu łagodzenie cierpienia ciała, a nie duszy, więc zgodnie z ówczesną ideologią Kościoła były mało istotne. Zgodnie z nauczaniem Jezusa [Mt 25, 32–46] ludzie powinni: nakarmić głodnych, napoić spragnionych, powitać przybyszów, przyodziać nagich, odwiedzać chorych, odwiedzić więźnia, grzebać zmarłych. I na tym się kończyło.

Po reformacji i ustanowieniu Kościoła anglikańskiego wiele starych wartości moralnych straciło na aktualności. Zaistniała konieczność prawnego uregulowania pewnych usług, świadczonych przez państwo i społeczność lokalną. Miały one na celu likwidowanie ubóstwa, niedostatku oraz wprowadzenie „nowego porządku”. Początkowo problem niedostatku dotyczył tylko robotników, później jego zasięg rozszerzył się na inne grupy społeczne.

Problemy społeczne, a szczególnie ubóstwo, niepełnosprawność i bezdomność, nie pojawiły się z dnia na dzień. Istniały zawsze, ale uważano je za coś naturalnego i normalnego. Wraz z rozwojem gospodarczym i intelektualnym społeczeństwa zauważono ubóstwo i potrzeby człowieka. Sytuację najuboższych starano się zmieniać za pomocą nowych rozwiązań prawnych. Pociągało to za sobą również zmiany w dotychczasowym sposobie funkcjonowania całego społeczeństwa.

W 1388 roku uchwalono *The Statut of Cambridge*, ustawę, która była próbą zajęcia się problemem braku siły roboczej spowodowanym przez „czarną śmierć”, niszczącą pandemię, która zabiła około 1/3 ludności Anglii. Ustanowione prawo regulowało płace oraz ograniczało ruch robotników i żebraków – sądzono, że migracja ludności przyczynia się do wzrostu podatków, a to z kolei powoduje wzrost płac.

Na mocy regulacji zawartych w *The Statut of Cambridge* każde hrabstwo stało się odpowiedzialne za swoich „bezsilnych ubogich”, czyli tych, którzy z powodu wieku lub niepełnosprawności byli niezdolni do pracy. Ponadto wszyscy chcący opuścić hrabstwo musieli uzyskać specjalne pismo od lokalnego sędziego pokoju, w przeciwnym razie ryzykowali zakuciem w dyby. Żebracy nie mogli udawać ani robotników (którzy potrzebowali pozwolenia na przemieszczanie się), ani niepełnosprawnych (którym również zabraniano przemieszczania się). Ustawa z 1388 roku jest często uważana za pierwsze angielskie prawo dotyczące ubogich. Egzekucja tego prawa była jednak bardzo ograniczona.

W kolejnym stuleciu pojawiły się dalsze akty prawne regulujące sferę społeczną. W 1494 roku ustawa Henryka VII Tudora (1457–1509) *The Vagabonds and Beggars Act* (o włóczęgach i żebrakach) stanowiła, że: „włóczędzy, bezczynni i osoby podejrzane zostaną zakute w dyby na trzy dni i trzy noce, i nie otrzymają innego pożywienia jak tylko chleb i wodę, a następnie zostaną wydalone z miasta. Każdy żebrak nadający się do pracy musi zgłosić się do hrabstwa, w którym ostatnio przebywał lub jest znany, lub się urodził, pod karą wymienioną wcześniej”. Prawa te podtrzymał *The Statute of Legal Settlement* z 1547 roku, przy czym wprowadzono również zapis, że „każdy żebrak, który spróbowałby ucieczki mógł zostać napiętnowany albo uczyniony niewolnikiem nawet do końca życia”. Ustawa potępiała „głupią” litość i miłosierdzie dla włóczęgów. Dla bezsilnej biedoty, która miała zostać zwolniona i poddana leczeniu planowano budowę domów pomocy [Slack, 1995, s. 10].

RESTRUKTURYZACJA OPIEKI SPOŁECZNEJ

Chociaż w okresie panowania dynastii Tudorów (1485–1603) nastąpiło osłabienie misji charytatywnej Kościoła, to żaden inny okres w historii Anglii nie był tak ważny, jak właśnie ten dla sformułowania nowoczesnej polityki społecznej i początków opieki publicznej.

Rozwiązanie klasztorów i zmiany ekonomiczne czasów spowodowały, że ktoś inny musiał zapewnić opiekę społeczną dla rosnącej liczby ludzi ubogich, którzy utrzymywali się głównie z żebrania. Za panowania królowej Elżbiety I wyszło kilka aktów prawnych dotyczących różnych spraw społecznych (lata 1552–1601). Podobnie wszystkie wcześniejsze dekrety królewskie, ustawy parlamentu oraz niektóre akty prawa lokalnego, zostały skodyfikowane. Określane są ogólną nazwą „Elżbietańskich Ustaw o Opiece nad Ubogimi”.

Największy wpływ na politykę społeczną miały następujące ustawy:

- 1552 – *Law on Registration of poor* (ustawa o rejestracji ubogich) – na mocy której każda parafia miała obowiązek rejestrowania ubogich. Brakowało jednak regulacji dotyczących tego, kogo zaliczyć do kategorii „biednych” lub „ubogich”.
- 1563 – *Justices of the Peace* (ustawa o sędziach pokoju) – sędziowie pokoju byli uprawnieni i upoważnieni do regulowania wielkości obowiązkowych funduszy dla „ulżenia doli biednym”. Po raz pierwszy w historii została wprowadzona klasyfikacja biednych oraz określona definicja „biednego” i „ubogiego”. Ustawa podzieliła biednych na:
 - tych, którzy chcą pracować, ale nie mogą – byli to pełnosprawni ludzie, którzy z takich czy innych pobudek nie mogli pracować; mieli otrzymać pomoc za pośrednictwem „zewnętrznej ulgi” lub dzięki „stosowaniu” pracy w zamian za wynagrodzenie;

- tych, którzy mogliby pracować, ale nie pracują – byli to bezczynni ubodzy; osoby takie miały otrzymywać publiczną chłostę, dopóki nie przyznały się do błędu w swoich poczynaniach;
 - tych, którzy byli za starzy, zbyt chorzy lub za młodzi do pracy – były to osoby bezsilne lub ubogie, przy czym ich ubóstwo nie było zawinione; osoby takie miały być umieszczane na koszt parafii w almshouses, szpitalach, domach dziecka i przytułkach dla biednych; sieroty i dzieci z biednych rodzin miały otrzymać praktykę handlową, aby móc w przyszłości pracować, prowadzić działalność handlową lub rolniczą.
- 1572 – *Local poor rate* (ustawa o daninie na ubogich) – pierwsze obowiązkowe podatki lokalne i przekazanie odpowiedzialności za biednych na społeczności lokalne; jałmużna zebrana w niedzielę przez lokalne władze i kościoły była przeznaczona na pomoc biednym i chorym; prawo to oznaczało przejście z działalności charytatywnej od porządku kościelnego ku państwowemu.
- 1576 – *Poor Relief Act* (ustawa o pomocy ubogim) – wprowadziła zasadę, że jeśli pełnosprawny ubogi otrzyma jakieś wsparcie, to zobowiązany jest je potem odpracować; uregulowano kwestię wsparcia dla ubogich niepełnosprawnych i sprawnych, poprzez tak zwane „wsparcie wewnętrzne i zewnętrzne”.
- 1597 – *Poor Law Amendment Act* (poprawka do ustawy o ubogich) – podtrzymano uprawnienia dla sędziów pokoju w zakresie regulowania kwot obowiązkowych funduszy dla ulżenia doli biednych; nowością było ustanowienie urzędu „Overseer of the Poor” (nadzorcy ubogich). Urząd utrzymano w ustawie *New Poor Law* z 1834 roku.
- 1601 – *The Act for the Relief of the Poor of 1601* (ustawa o pomocy ubogim) – na mocy której zobowiązano wszystkie parafie do prawnej odpowiedzialności za sprawowanie opieki nad osobami ubogimi i niepełnosprawnymi oraz tymi, którzy ze względu na swój wiek (za młodzi lub za starzy) lub niepełnosprawność nie byli w stanie pracować; ustawa zebrała wszystkie wcześniejsze prawa i zarządzenia w jednym akcie.

RADYKALNY CHARAKTER REFORM

W 1572 roku wprowadzono obowiązkowe podatki (*poor rates*), dzięki którym władze lokalne mogły finansować pomoc na rzecz biednych, chociaż działalność filantropijna pozostała głównym źródłem pomocy. Ich istotą był nakaz, by każda parafia wprowadziła opodatkowanie dla swoich członków, w celu udzielania pomocy potrzebującym. Mowa w nich była ogólnie o chorych, ale również o niepełnosprawnych żołnierzach i żeglarzach, którzy z tytułu urodzenia lub zamieszkania należeli do danej parafii. Przygotowało to grunt pod dalsze

ustawodawstwo, które w 1860 roku przybrało postać *The Idiots Act* (ustawy o idiotach), dzięki której duża liczba potrzebujących otrzymywała wsparcie w szpitalach dla umysłowo upośledzonych [Byrne, 1971, s. 176–180].

The Act for the Relief of the Poor of 1601 wyróżniało żebraków: zdolnych do pracy i niezdolnych do pracy z powodu wieku lub kalectwa. Zdolni do pracy włączędzy mieli być zmuszeni do pracy, a za starców i niepełnosprawnych, określanych wtedy jako osoby kalekie, odpowiadały władze lokalne. Żebranie zdolnych do pracy było zabronione. Wprowadzono obowiązkowe podatki na ubogich, a ich niepłacenie mogło być karane więzieniem. Przestępstwem stała się również odmowa pracy zaproponowanej przez „nadzorcę ubogich”. Organizowano pracę i naukę różnych rzemiosł np. dla dzieci z biednych rodzin, prostytutek oraz żebraków. Jednostką odpowiedzialną za pomoc ubogim i jej finansowanie była parafia, którą ponadto zobowiązano do dostarczania materiałów i narzędzi niezbędnych do pracy. Parafia miała też obowiązek budowania domów pracy przypominających więzienia (do 1777 roku było ich już około 2000 w Anglii i Walii). Pracujący w tych domach ludzie musieli nosić opaski identyfikacyjne na prawym ramieniu.

Przepisy elżbietańskiej ustawy z 1601 roku wprowadzały również obowiązkową, minimalną stopę podatku na biednych, wprowadzaną w każdej parafii oraz rejestr stawek podatków dla biednych, pobieranych od właścicieli nieruchomości.

Prawo wymagało, aby każda parafia w czasie Wielkanocy wybrała dwóch „nadzorców ubogich”. Byli to urzędnicy państwowi, mianowani i wynagradzani za swoją pracę. Pracowali pod nadzorem sędziego pokoju.

Do obowiązków nadzorczy należało:

- szacować, jaka suma pieniędzy będzie potrzebna do wsparcia ubogich i ustanawiać odpowiednio niską stopę podatku na ten cel,
- zbierać daniny na biednych od właścicieli nieruchomości,
- wspierać biednych, łagodzić skutki ubóstwa, zaspokajać ich podstawowe potrzeby poprzez dawanie żywności, ubrań lub gotówki,
- nadzorować parafialne przytułki dla ubogich i niepełnosprawnych.

Ustawa przewidywała dwa typy pomocy łagodzącej skutki ubóstwa. Pierwsza z nich to tak zwana pomoc zewnętrzna – „outdoor relief”. Polegała ona na pozostawianiu biednych w swoich domach i wsparciu ich niewielką sumą pieniędzy na przeżycie lub pomocą rzeczową (ubrania, żywność). Była to najczęstsza forma pomocy.

Drugą formę pomocy określano jako „indoor relief”, czyli pomoc wewnętrzną. Składała się z obowiązku prowadzenia czterech podstawowych instytucji, utrzymywanych, prowadzonych i nadzorowanych przez parafie (społeczność lokalną):

- przytułków, do których przyjmowani byli biedni i niepełnosprawni,
- szpitali, w których leczono chorych,
- sierocińców dla bezdomnych i biednych dzieci,
- warsztatów pracy, do których byli przyjmowani niepracujący z własnej woli i żebrzący.

Pomoc wewnętrzna była cechą systemów w Szkocji i Irlandii. Tam społeczeństwa lokalne rozwinęły system przytułków i warsztatów dla biednych i niepełnosprawnych. Na tych terenach elżbietańskie prawo ubogich wzmocniono również lokalnymi aktami prawnymi [Caprara, Cervone, 2000, s. 68].

W Anglii już wcześniej, bo w drugiej połowie XIII wieku, przyjęto prawo (ustawę), które wprowadzało różnice między „naturalnymi” głupcami, ludźmi upośledzonymi od urodzenia i tymi, którzy byli „nie przy zdrowych zmysłach” z okresami „klarowności umysłu”. Król wykorzystywał to do podreperowania „kurczących się” dochodów, sprawując „opiekę” nad osobami niepełnosprawnymi umysłowo. W rzeczywistości często osoby prywatne donosiły królowi o chorobie danej osoby, aby móc uzyskać prawo opieki nad nią. Była to swego rodzaju prywatna, ale monitorowana kuratela, dzięki której wszyscy zainteresowani mieli skorzystać: król, ponieważ płacono mu ryczałt (grzywnę) i roczny czynsz; kurator (Guardianships), który otrzymywał pracę w postaci opieki nad ubezwłasnowolnionym oraz zawiadywaniem jego majątkiem; a osoba, która została uznana za „wariata” (lub było takie podejrzenie) obejmowana była opieką prawną [Chestersman, 1979, s. 28]. W ten sposób wielu ludzi wyznaczonych na kuratorów zapewniło sobie środki niezbędne do życia, do czasu, dopóki podopieczny nie umarł, a grunty nie zostały przekazane spadkobiercom. Osoby chore psychicznie, zwłaszcza te, które miały okresy klarowności umysłu, musiały być utrzymywane na płaszczyźnie ekonomicznej dostosowanej do ich statusu społecznego i rangi wcześniej zajmowanego urzędu, a opiekun (Guardianships) nie mógł otrzymywać dodatkowych przychodów z jego majątku [Slater, Cantab, (http)]. W rzeczywistości różnie z tym bywało. Należy tutaj zaznaczyć, że w tamtym okresie nie rozróżniano choroby psychicznej od upośledzenia umysłowego. Te dwie kategorie niepełnosprawności traktowano jednakowo i określano jako „zaćmienie umysłu” z momentami „klarowności”.

The Elizabethan Poor Law (Prawo ubogich) z 1601 roku, wydane za panowania królowej Elżbiety I, podtrzymało królewską kuratelę oraz ówczesny podział na tych, którzy sami ponoszą odpowiedzialność za swoje niskie położenie, oraz na tych, którzy są biedni nie z własnej winy, a tym samym zasługują na wsparcie. Na mocy królewskiego dekretu powołano Komisję Królewską, której zadaniem było określenie, czy dana osoba była „wariatem” lub „idiotą”. Powoływano następnie kuratora i określano, co wchodziło w zakres „opieki” [Taylor, Kendal, 1997, s. 29].

W 1601 roku Parlament Angielski uchwalił jeszcze *The Statute of Charitable Uses* (Prawa o Dobroczynności), które konsolidowały działania dobroczynne i filantropijne, opiekę publiczną, a także normowały podział odpowiedzialności między władzami lokalnymi a organizacjami charytatywnymi i filantropijnymi w zakresie opieki nad ubogim. Według Marilyn Taylor i Jeremy Kendala Prawa o Dobroczynności były kodyfikacją dotychczasowych regulacji prawnych dotyczących przezwyciężania ubóstwa i stanowiły próbę określenia związków

władz lokalnych i prywatnej dobroczynności w tym zakresie [Taylor, Kendal, 1997, s. 30].

Ustawa o ubogich z 1601 roku stanowiła, że „biedni” lub „ubodzy” rodzice i dzieci są za siebie wzajemnie odpowiedzialni. Wobec powyższego rodzice, jeśli będą już w podeszłym wieku, powinni mieszkać razem ze swoimi bliskimi.

Osoby niepełnosprawne umysłowo byłyby pod opieką rodziny, ale jeśli żywiciel zmarł lub rodzina nie miała środków na utrzymanie, wtedy można było ubiegać się o pomoc od parafii. XVII i XVIII-wieczne zapisy parafialne wspominają o osobach niepełnosprawnych, nad którymi sprawowano opiekę, opisując je jako idiotów, głupich, niewinnych, debili. Do opisu osób chorych psychicznie stosowano bardziej wyrafinowane zwroty, jak: szalony i wściekły. W przypadku, gdy zmarł jedyny opiekun, obowiązek opieki nad niepełnosprawnym spadał na parafię. Wtedy był on najczęściej oddawany pod opiekę sióstr zakonnych lub zamykano go w szpitalu lub przytułku. Czasami niepełnosprawnym przyznawano odzież, strawę i lekarstwa.

Zasadą było to, że każdy, kto znalazł się w potrzebie, znajdował się pod opieką parafii, która była podstawową jednostką administracji, odpowiedzialną za tę sferę polityki społecznej. W całej Anglii i Walii było wówczas ponad 15 tysięcy parafii, z których każda opierała się na własnym kościele parafialnym. Jednak pomimo wprowadzenia prawa ubogich nie wypracowano żadnego mechanizmu egzekwowania środków określonych przez prawo. Ustawa z 1601 roku była w tej kwestii niespójna. Ustawodawstwo nie określiło żadnych standardów administracyjnych, więc parafie interpretowały prawo na swój własny sposób. W tym względzie istniały ogromne różnice pomiędzy parafiami – od skrajnej pobłażliwości – do surowości i ekstremalnej interpretacji prawa. Niektóre miasta, jak Bristol, Exeter i Liverpool, ustanawiały lokalne przepisy, które powoływały „korporacje ubogich”, a ich odpowiedzialność i jurysdykcja rozciągały się na kilka miejskich parafii.

Prawodawstwo elżbietańskie było skierowane do „osiedlonych” biednych, którzy znaleźli się bez pracy z powodu choroby, ciężkiej zimy lub „depresji towarowej”, czyli kryzysu gospodarczego. Założono, że pomoc przyczyni się do podjęcia pracy, niezależnie od tego, czy było to wsparcie w postaci „pomocy wewnętrznej” czy „zewewnętrznej”. Nie było to postrzegane w kategoriach kary. Regulacje miały formę prewencyjną i miały zapobiec pladze „mocnych” żebraków, którzy opanowali ulice, drogi oraz okradali turystów i stwarzali ogólnie zagrożenie dla porządku obywatelskiego [Stevens, 2011, s. 28].

Pierwszą istotną zmianę w ustawie o ubogich wprowadzono już w 1607 roku. Wprowadzono wtedy poprawkę, na mocy której w każdym okręgu utworzono Houses of Correction (izby korekcji), jako miejsca kary i poprawy ubogich dzięki ciężkiej pracy, skazanych za wykroczenia. Były to zwykłe zakłady poprawcze, gdzie pracowano za niewielkie wynagrodzenie, określone według lo-

kalnych stawek. Wielu historyków jest zdania, że zakłady poprawcze nie były częścią elżbietańskiego systemu pomocy ubogim i stanowiły całkowicie odmienny system. Houses of Correction były całkowicie czymś innym niż parafialne domy dla ubogich i niepełnosprawnych (workhouses), ponieważ prawo wyznaczało wyraźny podział pomiędzy włóczęgami, żebrakami, a ubogimi.

Prawa elżbietańskie zmieniano jeszcze kilka razy. Największe zmiany to: *Settlemen Act* z 1662 roku, *Workhouse Test Act* z 1723 roku, *Gilbert's Act* z 1782 roku oraz *Speenhamland System* z 1795 roku. Zmiany wprowadzono głównie po to, by pomóc robotnikom z niskimi zarobkami, a wysokość świadczeń uzależnić od ceny chleba i liczby dzieci, uregulować kwestię żebractwa oraz zając się „plagą” bezdomnych i kalek, którzy opanowali ówczesne ulice miast. Wprowadzono Tajną Radę, która miała czuwać nad całym systemem. Do niej swoje raporty przesyłali sędziowie pokoju. Z kolei sędziowie pokoju sprawdzali działalność nadzorców ubogich. Z upływem czasu zaczęło pojawiać się niezadowolenie ze starego systemu spowodowane ciągłym wzrostem podatków na ubogich, dochodziło też do buntów samych ubogich i ataków na domy pracy.

W 1834 roku wprowadzono *New Poor Law*, które miało na celu zdyscyplinowanie siły roboczej w dobie rewolucji przemysłowej. Ustawa ta zmniejszała odpowiedzialność lokalną za opiekę nad najuboższymi i ograniczyła pomoc tylko do domów pracy (likwidacja wszelkich świadczeń dla ubogich spoza domów pracy). Radykalnie pogorszyły się warunki życia w domach pracy, które były bardzo złe. Wyżywienie było na poziomie minimalnym, a co gorsza – dochodziło do rozdzielania rodzin.

Nowa ustawa o biednych z 1834 roku okazała się niepopularnym rozwiązaniem. W wielu częściach kraju doprowadziła do gwałtownych zamieszek. Jej podstawowa zasada mówiąca o tym, że najlepsze warunki w „workhouses” powinny być gorsze od najgorszych warunków panujących na rynku pracy (mniej zachęcające) – była zaciekle atakowana przez pisarzy, jak np. Thomas Carlyle oraz samych robotników. Wszystkie te sporne kwestie uwypukliły się jeszcze bardziej po 1836 roku, kiedy rozpoczął się kryzys finansowy i gospodarczy, któremu towarzyszyła seria złych zbiorów [Stevens, 2011, s. 28].

Cytowana ustawa ustanawiała scentralizowaną administrację jednakową dla całego kraju, na czele której stanęło trzech komisarzy obdarzonych władzą nad nowo powołanymi jednostkami terenowymi, które przejęły swe funkcje od parafii. Powołano Rady Strażników, które miały pilnować, aby podatki na ubogich były niskie. Ważną rolę w pomocy dla ubogich odgrywało Towarzystwo Organizacji i Dobroczynności (założone w 1869 roku). Powstałe wtedy teorie miały duży wpływ na kształtowanie się późniejszej polityki państwa. W 1946 roku wprowadzono ubezpieczenia społeczne finansowane z podatków i składek, w 1948 roku – ustawę o pomocy społecznej, w 1944 roku – ustawę o oświacie i obowiązku uczęszczania do państwowych szkół, a w 1947 roku – ustawę o ochronie zdrowia dostępnej dla wszystkich i finansowanej z budżetu.

UWAGI KOŃCOWE

Ujmując rzecz w ogromnym skrócie, celem, jaki sobie stawiali reformatorzy, było wyeliminowanie z miast żebractwa i nędzy, ale też – co miało powyższemu służyć – skupienie na instytucjach publicznych zbiorów środków na opiekę społeczną oraz zarządzania nimi. Dla zrealizowania tych zamiarów z jednej strony ustanowiono prawa i ponawiano interwencje mające na celu zakazanie żebractwa, z drugiej zaś strony, aby przejąć we własne ręce struktury służące dobroczynności i opiece społecznej z zamiarem ich uporządkowania, ograniczono liczbę organizmów – dużych i małych, świeckich i kościelnych, zrzeszonych i niezrzeszonych, i przekazywano te sprawy centralnym organizmom publicznym. Opieka społeczna miała być odtąd realizowana nie według mało selektywnych kryteriów z przeszłości, ale wedle zasad bazujących przede wszystkim na odróżnieniu potrzebujących, którzy obiektywnie rzecz biorąc, nie byli w stanie zapewnić sobie środków do życia (niezdolni do pracy, chorzy, starzy, porzucone dzieci, samotne stare panny, ale też osoby, które popadły w nędzę w wyniku niekorzystnej koniunktury), od osób potrzebujących, które były w stanie pracować, a więc dbać o samych siebie, ale wołały próżnować, włóczyć się, żebrać, oszukiwać i postępować niegodnie, powierzając cudzemu miłosierdziu ciężar własnej egzystencji. W perspektywie, obok rejestracji i klasyfikacji osób w ramach wspomnianych przedziałów pauperyzacji, jednym z wyników reformy miało być stworzenie publicznych struktur opieki dających zatrudnienie przy pracach publicznych oraz oferujących przyuczenie do zawodu potrzebującym pierwszego typu (prawdziwym potrzebującym), a także stworzenie struktur publicznych, które umożliwiłyby zamykanie i zmuszanie do pracy, a wręcz reedukację potrzebujących drugiego typu (zawodowych żebraków, włóczęgów występujących przeciw przykazanej pracowitości wspólnot i nienależących do nich, stanowiących za to potencjalne źródło różnego rodzaju niebezpieczeństw społecznych).

Powyższe projekty rekonstrukcji opieki społecznej cechowała rozległość i radykalność celów. Ujawniły się w nich zamierzenia reformatorskie burzące dotychczasowe systemy służące dziełu miłosierdzia, a ustanawiające podwaliny nowoczesnej polityki społecznej państwa.

LITERATURA

- Balcerek M., 1981, *Rozwój wychowania i kształcenia dzieci upośledzonych umysłowo. Zarys historyczny*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Byrne M.St.C., 1971, *Życie codzienne w Anglii elżbietańskiej*, tłum. A. Staniewska, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Caprara G.V., Cervone D., 2000, *Personality: Determinants, Dynamics, and Potentials*, Cambridge University Press, New York.

- Chestersman M., 1979, *Charites, Trust and Social Welfare*, Widenfield and Nicolson, London.
- Slack P., 1995, *The English Poor Law, 1531–1782*, University Press Cambridge, Cambridge.
- Slater C., Cantab M.A., *Idiots, imbeciles and intellectual impairment, A History of Mental Handicap/Learning Difficulties from 1000AD to 2000AD*, <http://caslater.freesevers.com/ancient.htm> (dostęp 14.04.2012).
- Stevens M., 2011, *Broadmoor Revealed: Victorian Crime And Lunatic Asylum*, Kindle Edition, Berkshire.
- Taylor M., Kendal J., 1997, *History of the Voluntary sector [w:] Voluntary sector in the United Kingdom*, red. J. Kendal, M. Knapp, Manchester University Press, Manchester-New York.

Streszczenie

W artykule przedstawiono kształtowanie się fundamentów polityki społecznej w elżbietańskiej Anglii. Omówiono podstawowe akty prawne tego okresu oraz opisano radykalny charakter reform, jakim miały służyć. Dla zrealizowania tych zamiarów ustanowiono prawa zakazujące żebractwa, z drugiej zaś strony przejęto instytucje służące dobroczynności i pomocy społecznej. Opieka społeczna miała być odtąd realizowana nie według mało selektywnych kryteriów z przeszłości, ale według zasad bazujących przede wszystkim na odróżnieniu potrzebujących od tych, którzy takiej pomocy nie potrzebowali. Przyjmuje się, że pierwszym źródłem prawa w dziedzinie pomocy społecznej był akt wydany przez angielską królową w 1601 roku, zwany Prawem ubogich.

Impoverishment and the Establishing of Social Policy in England in the Elizabethan Era

Summary

This paper presents the development of the foundations of social policy in Elizabethan England. The basic laws of this period were discussed as well as the radical nature of the reforms. To make these plans real, certain laws were established and begging was to be banned. On the other hand institutions for charity and social welfare were taken over. From that time social services were not supposed to be implemented according to selected criteria from the past, but according to rules based primarily on the contrast between those who are in need of such assistance and those who are not. It is assumed that the primary source of law in the field of social assistance was the measure adopted by the Queen of England in 1601, called the law of the poor.